

„We zijn nog steeds bezig met de Dom”

Tijdens de opening van de tentoonstelling „De Dom in puin” in het Centraal Museum op 1 augustus 1974 kon de oprichting worden aangekondigd van de „Stichting Onderzoek Herstel Domkerk Utrecht”. Naar aanleiding van dat feit zijn er reeds talrijke reacties verschenen. Die in gedrukte vorm waren voor het merendeel sterk afwijzend¹⁾, mondeling waren er ook onderscheidene positieve reacties. Ter wille van de duidelijkheid van de discussie stel ik het op prijs, de rede waarin de aankondiging plaatsvond, alsnog in het Maandblad van Oud-Utrecht te publiceren:

„De Dom in puin - zo heet deze tentoonstelling. Toch was er heel wat méér puin, driehonderd jaar geleden op deze dag, zo in 't begin van de avond. En ook over dat „andere puin” zult u straks allerlei informatie vinden. Maar ook toen stond de Dom centraal, evenals nu op de tentoonstelling. Terecht, want gebouwen als Domkerken waren - en zijn - topprestaties, balancerend op de uiterste grens van het mogelijke. Gedurende de „eerste ronde” van de grote kathedralen, globaal van 1140 tot 1240 (voordien waren het de abdijkerken, die de toon aangaven), was de bereidheid tot samenspel groot genoeg om onderscheidene van deze topstukken - ondanks onvoorstelbare technische, financiële en organisatorische moeilijkheden - tot een goed eind te brengen.

Bij de „tweede ronde” ging het doorgaans wat moeizamer. In 1242 begint men in Doornik met een grandioze koorpartij met 4 torens rond de kruising, maar nooit wordt het romaanse schip vernieuwd. In 1247 start Frankrijks hoogste kathedraal: Beau-

vais, één verhaal van instortingen en nieuwe pogingen. Een bijpassend schip komt er nooit, nog steeds staat er het minuscule preromaanse schipje. Keulen, 1248. Van de grootse opzet komen slechts het koor en een zijbeuk gereed, met een torenstomp die met zijn middeleeuwse bouwkraan tot in de 19e eeuw het silhouet beheerst. Dan vindt men bouwtekeningen terug en wordt het gebouw voltooid.

Geen gek figuur

Utrecht - eerste steen 1254 - slaat tussen dit alles geen gek figuur. Al duurt 't 300 jaar, het gebouw komt verder dan vele van zijn broers (of zusters). Alleen 't constructieve systeem, dat de ruimtelijke vorm in evenwicht had moeten houden bij 'n storm als die van 300 jaar terug, mankeerde. Ook bijv. de 90 jaar later begonnen Praagse St.-Vitus krijgt pas in de 19e eeuw zijn schip.

Wel opvallend is ondertussen, dat deze „tweede ronde” een familie vormt. Er zijn zoveel punten van verwantschap, dat het duidelijk is dat een groot deel van Europa - op 'n bepaald niveau - een éénheid vormde, een eenheid zoals die nu misschien bestaat op het vlak van de ontwikkeling van kernenergiecentrales. Bij de resultaten van deze beide voorbeelden van samenspel is er sprake van „uitstraling” - waarbij gezegd kan worden dat er rond die van de eerste groep nooit moeilijkheden waren, deze droeg geen kiem van levensbedreiging in zich. Integendeel, deze straling kon een bloei veroorzaken, die de bron evenaarde. Voor velen is bijv. de Bossche St.-Jan mooier dan de Dom, hij is compleet en rijker van detail. Maar hij is een

oud-utrecht

MAANDBLAD

48e jaargang - nummer 2 - februari 1975

Vereniging tot beoefening en tot verspreiding van de kennis der geschiedenis van de stad en de provincie Utrecht

Voorzitter:	A. H. R. Hoogezand, Zandpad 87, Breukelen, tel. (03462) 23 62.
Secretaris:	drs. H. L. Ph. Leeuwenberg, p/a Rijksarchief, Alexander Numankade 201, Utrecht, tel. (030) 71 00 44.
Penningmeester:	D. A. Belderbos, Kromme Nieuwegracht 19, Utrecht, tel. (030) 31 23 18.
Administratie:	Contributie: Minimum: f 30.—, giro nr. 575520.
Redactie:	mevr. M. Uittenbogaard-van Terwisga, Titus Brandsmalaan 17, Vleuten, tel. (03407) 19 86. G. J. Rohner, p/a Alexander Numankade 199, Utrecht, tel. (030) 71 18 14, actualiteit. H. Sneljder, Oasedreef 2, Utrecht, tel. (030) 61 60 91, eindredactie. Mej. drs. L. van Tongerlo, Euterpedreef 52, Utrecht, tel. (030) 33 23 15 (werk), historie.
Redactieadres:	Oasedreef 2.

produkt van die uitstraling - is zonder de familie der Domkerken ondenkbaar - is regionaal en niet Europees en daardoor toch van een andere „orde“. Hoeveel mooie stadskerken we ook hebben - de Dom blijft een eenling, het enige lid van de echte kathedraalfamilie binnen onze grenzen.

Maar al nam en neemt die Dom dan zulk een belangrijke plaats in, is dat een reden om de ramp, die dit produkt van mensenhanden trof, te herdenken? Zoiets is toch niet gebruikelijk. Alleen al op bouwkundig gebied zouden we een kalender van herdenkingen kunnen opstellen! Voor twee zou ik nog wel willen pleiten:

Allereerst voor die van de Venetiaanse bom, die in 1687 in het, toen Turkse, Parthenon het daar opgeslagen kruit deed ontploffen. Een merkwaardig actueel gebeuren, nu Cyprus aantoonde, dat de wrijving Azië/Europa in 't oostelijk deel van de Middellandse Zee nog steeds explosieve gevolgen kan hebben.

Ten tweede voor de herdenking van de moedwillige sloop in 1809 e.v. van de geweldige abdijkerk van Cluny. Een moeizaam karwei, zelfs in 'n tijd, die over handleidingen voor het opblazen van niet te grote gotische kerken beschikte. De achtergrond was al even actueel: het zich afzetten van één politieke visie tegenover een andere - al gebeurde het formeel onder 't mom van zonder omlopen koeien naar de markt te kunnen brengen.

Bezig

Met de slachtoffers van deze twee grootste rampen uit de geschiedenis van de Europese bouwkunst is men, op een of andere manier, nog steeds bezig. „Herdenken“ doen we iets ook eigenlijk alleen, wanneer we daar nog mee bezig zijn, wanneer er een voor ons actueel aspect aan zit. De organisatoren van deze tentoonstelling moeten dat ook in de stormschade van de Dom hebben gezien. Ongetwijfeld heeft men zich - al is daarvan uit archiefonderzoek niets gebleken - destijds al afgevraagd of deze als onherstelbaar moest worden beschouwd en er zijn nog altijd mensen, die dat doen. Twaalf jaar terug voorspelde ik daarom in „Oud-Utrecht“, dat het schip er wel weer eens

zou komen; later wijdde ik er nog een proefschriftstelling aan. Ik stelde dit niet als stormlopende initiatiefnemer, daar mis ik de talenten voor - ik ben nu eenmaal meer „waarnemer dan door-douwer“ -, maar vanuit de visie dat er voor projecten, afgestemd op andere dan berekenbare economische belangen, ook weer een tijd zou komen. Het was toen nog het „plan-Feuchtinger“ waarvoor gediscussieerd werd, waarin elke straat in „Personeelkrachtwageneenheden pro Stunde“ was vastgelegd, en er een soort 8-baansweg over 't Damplein moest komen om deze pkw te kunnen verwerken. De huidige zienswijze, waarbij ik met name ook wethouder Zeevalking, ambtshalve de laatste jaren 't meest bij „auto en binnenstad“ betrokken, noemt, toont aan wat er in 12 jaar kan veranderen!

Ik stel het erg op prijs om deze tentoonstelling te mogen openen, want het is de best denkbare gelegenheid om een mededeling te doen, die de „actualiteit“ aantoonde: enkele uren geleden is er een „Stichting Onderzoek Herstel Domkerk Utrecht“ opgericht! Let wel: géén Stichting *Herstel* Domkerk, maar een stichting *Onderzoek* Herstel Domkerk. Een aantal mensen vond, dat het maar eens uit moest zijn met vaagheden als „wat zou 't mooi zijn als het schip er weer was“ en dooddoeners als: „het is natuurlijk onzin, dat dat ooit zou kunnen“.

Zij hebben het doel, alle aspecten eens goed uitgewerkt op 'n rijtje te zetten: landelijke, stedelijke, kerkelijke (nog 15 jaar geleden ving ik naar aanleiding van subsidiëring van kerkrestauraties op: „ik heb gehoord, de „monumenten“ zijn er voor iedereen, zelfs voor de katholieken“ - ook wat dat betreft is er in korte tijd veel engheid verdwenen), organisatorische, financiële (eenmalige en blijvende!), architectonische en technische. Dan beschikken we bij de verdere discussies over dit fascinerende onderwerp tenminste over een goedgedocumenteerd en goed-doorwrocht basisstuk!

Risico

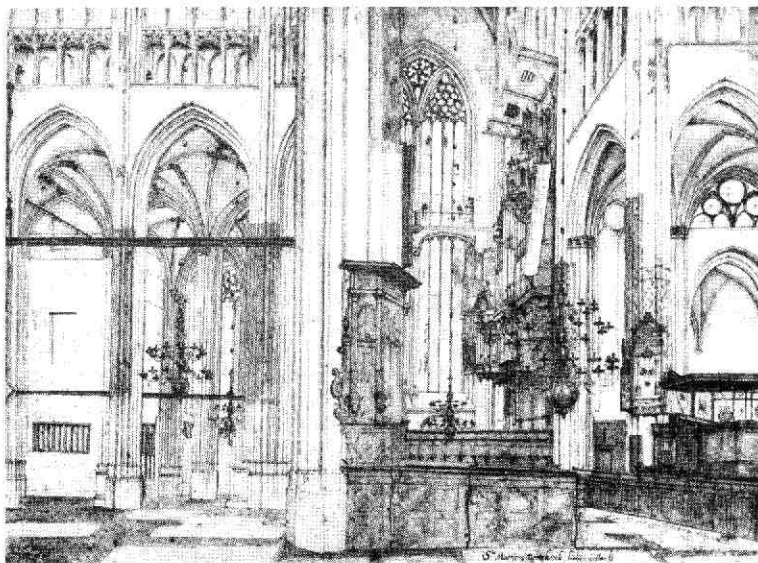
Voor wat het architectonische aspect betreft, kunnen we merkwaardigerwijze allerlei kanten op, alleen net niet die van het exact herbouwen van wat er 300 jaar geleden op dit tijdstip nog stond - dat zou immers 't risico van herhaling met zich meebrengen! Men kan, als éne uiterste, maken-wat-had-moeten-komen, zie Haakma Wagenaars grandioze tekening, waarin tientallen jaren van studie zijn verwerkt, men kan aan de andere kant ook volstaan met een heel abstracte ruimtelijke suggestie?). Alles is beter dan niets. Ik ga daar nu niet verder op in.

Waar ik ook niet nader op inga, is op dat „andere puin“ en op de „inzenders“, Saffleven in de eerste plaats, Kipp met zijn fenomenale doctoraalscriptie over deze kunstenaar, Haakma Wagenaar met zijn

AGENDA

Door het uitvallen van een der deelnemers aan de voordracht Stadsvernieuwing en Stedschoon is dit programmapunt verschoven naar het najaar.

13 maart: 20.00 uur, Kunsthistorisch Instituut, Drift 25, Utrecht: Dia-lezing door de heer B. Belonje, waterbouwkundige, over Utrechtse molens.

Zo tekende Pieter Saenredam de dwarsarm van de Domkerk.

reconstructie en zijn hier te koop zijnde boeiende „momentopnamen”, en de vele anderen. Met een woord van bewondering voor de staf van 't museum en die van 't archief, die in samenspel de tentoonstelling hebben opgezet, wil ik deze graag voor geopend verklaren, in de hoop dat hij velen bewust zal maken voor het feit, dat we met de Dom nog steeds bezig zijn!”

In aansluiting hierop verwijs ik graag nog naar mijn stukje in het decembernummer van Heemschut (p. 165). Inmiddels zijn de cijfers bekend geworden betreffende de w.w. uitkeringen in de bouwnijverheid: 212 miljoen in 1973, 371 miljoen in 1974, ofwel elk jaar zeker 50 x het bedrag dat zinnig in 'n jaar aan een project als het ter discussie staande verwerkt zou kunnen worden. Dit is natuurlijk niet helemaal eerlijk: behalve een arbeidsloonpost is er een materiaalpost (deze echter is toch ook weer voor een deel tot arbeidsloon terug te voeren). Maar de omvang van de bedragen bewijst het gestelde, dat de gemeenschap als geheel bedragen van de hier aan de orde zijnde grootte uiteindelijk vrij moeiteloos blijkt te kunnen opbrengen.

Tot slot ook hier het eind van mijn stukje in Heemschut: ondertussen heeft het spel met deze gedachte zeker al méde een gunstige invloed gehad op het plan om het Domplein autovrij te maken en het weer „vorm” te geven!

C. L. Temminck Groll

1) Uiteraard ben ik in het algemeen evenzéer tegen het terugbrengen van wat verdwenen is. Ik

kan me echter uitzonderingsgevallen voorstellen en er zijn onderscheidene praktijksituaties aan te wijzen, waarin men het gereconstrueerde niet graag meer zou missen!

2) Er staat in het museum van „Monuments Historiques” in Parijs een groot model van de reeds genoemde abdijkerk te Cluny, bestaande uit de contouren van de werkelijke bouwmassa's en ruimtes, dat aantoot met welke relatief bescheiden middelen al een ruimtelijke suggestie kan worden bereikt.

Tentoonstelling

Op 13 februari is in het Gemeentelijk Archief te Utrecht een expositie geopend, die gewijd is aan de huisvesting van bejaarden. De titel van de tentoonstelling „Van Gasthuisbed tot Verzorgingsflat” laat duidelijk zien, dat het de bedoeling geweest is om de ontwikkeling van de zorg voor de oud geworden mens in de samenleving door de eeuwen heen op de voet te volgen.

Aanleiding tot het houden van de expositie is het feit, dat 75 jaar geleden in de stad Utrecht het armenhuis aan de Doelenstraat voor de huisvesting van bejaarden geschikt werd gemaakt. De gemeentelijke zorg voor de huisvesting van bejaarden heeft daarna met name in de stad Utrecht een hoge vlucht genomen, zó zelfs dat de ontwikkelingen de aandacht van vele deskundigen tot ver over onze grenzen trokken.

De tentoonstelling zal duren t/m 19 april. Ze is op werkdagen geopend van 10.00 tot 16.00 uur en